

Durst Péter:
Lépésenként magyarul. Magyar nyelv külföldieknek.
ELSŐ LÉPÉS: Jó napot kívánok!

Szegedi Tudományegyetem, Hungarológiai Program, 2002

A nyelvtanításban természetes jelenség, hogy a folyamatosan változó igények és szükségletek újabb és újabb tananyagokat hívnak életre. A magyar mint idegen nyelv oktatásában, ahol a tanítás és a nyelvkönyvek piaca messze nem olyan széles, mint például az angol nyelv esetében, különösen öröndetes tény, ha új tankönyv születik. Durst Péter munkája, amely a Szegedi Tudományegyetem gondozásában jelent meg, szó szerint gazdagítja a magyart mint idegen nyelvet tanító könyvek palettáját.

A *Lépésenként magyarul* olyan kezdők számára készült, akik Magyarországon látnak neki a magyartanulásnak. A könyv elsősorban a tanulók célnyelvi környezet által előhívott integrációs motivációját és a mai nyelvtanítás kommunikációközpontúságát veszi figyelembe, azaz a mindennapi életben gyakori beszédhelyzeteket és beszédzándékokat tanít. Ugyanakkor kevésbé épít azokra az igényekre, amelyeket a magyar nyelv és kultúra iránt érdeklődők (például nyelvészek, filológusok, egyetemisták) támaszthatnak a magyartanítással szemben, azaz nem fogalmaz meg magyarizációkat az egyes nyelvi jelenségek kapcsán, azokat nem foglalja össze az eddig megszokott módon (például a könyv végén), és kevés, illetve nem rendszerszerű országismeretet tanít. Mivel a tankönyv egynyelvű, főleg tanfolyamokon, tanári vezetéssel használható, amelynek keretein belül az oktató a diákok igényei szerint kiegészíti a tananyagot a nyelvre, az országra, a kultúrára vonatkozó ismeretekkel, magyarizációval.

Ha nyelvkönyvet adunk egy tanuló kezébe, – mivel a tartalmára vonatkozóan bizonyos előfeltevései eleve vannak (*ebből a könyvből magyarul fogok tanulni*) – „első lépésben” valószínűleg nagy jelentősége van az első benyomásnak, amit a külalak kelt a diákban. A *Lépésenként magyarul* viszonylag kis méreténél, a tekintet vonzó, egyes témákat megelőlegező fedőlapjánál, igényes kötésénél és szedésénél fogva tetszetős megjelenésű; szívesen veszi kezébe az olvasó. Mivel a könyv egyben munkafüzet is, nagyon fontos szempont, hogy a jó papírminőség folytán lehet bele írni, noha több helyütt takarékoskodni kell a hellyel: a tanuló kis szóközlőket és betűket lesz kénytelen használni. A könyv – borítójától eltekintve – fekete-fehér, tipográfiája viszont izgalmas, tagolt és jól elrendezett. Sok az illusztráció: nincse-

nek fényképek, a rajzok viszont szemléletesek, találóak, jól kivehetőek és humorosak; mindenképpen a tanulást szolgálják, nem csupán dekorációs értékük van.

Miután kinyitottuk a könyvet, azt is megnézzük, mit tartogat a számunkra – keressük a tartalomjegyzéket. Jelen esetben – sajnálatos módon – ilyet nem találunk: talán ez a könyv legszembetűnőbb formai hiányossága. Noha ez az anyagban való eligazodást jócskán megnehezíti, egy gyors átlapozással megállapítható, hogy a mintegy 240 oldalas tankönyv egy előszóból, egy jelmagyarázatból, egy nulladik lépésnek felfogható kifejezéstárból (a leggyakoribb köszönési és elbúcsúzási, illetve köszönetnyilvánítási formák és az azokra adott válaszok), 54 leckéből, illetve lépésből és a CD-s hanganyag szövegéből áll.

Ezután elolvassuk az előszót. A szerző könyvét bármilyen idegen ajkú külföldinek ajánlja, aki teljesen kezdő szintről indulva fog neki a magyartanulásnak. A tanítási-tanulási folyamatnak ehelyütt megfogalmazott elve a fokozatosság és a gyakoriság, valamint az élő, mindennapi kommunikáció szem előtt tartása. A magyar nyelv sajátosságait példákon és táblázatokon keresztül, kis lépésekben ismeri meg a tanuló, és beszédhelyzetekre építetten tanulja meg alkalmazni azokat. A könyv nagy számban biztosít gyakorló feladatokat, amelyek sokszínűsége jelentős segítséget nyújt a tanár óratervező- óravezető munkájához.

Hihetünk a címnek és az előszónak: a *Lépésenként magyarul* célja az, hogy a magyar nyelvtudással egyáltalán nem rendelkező külföldi diák kis lépésekben haladva, fokozatosan építse fel a nyelvre és a nyelvhasználatra vonatkozó ismereteit olyan kis terjedelmű olvasott és hallott szövegek feldolgozásán, a táblázatokra és a példákra építő gyakorlatsorok hosszú folyamatán, illetve szóbeli és írásos szövegek alkotásán keresztül, amelyek a mindennapi kommunikáció beszédhelyzeteit és az azok során fellépő beszédszándékokat mintázzák.

Továbbvizsgálva a könyvet a jelmagyarázatot vesszük szemügyre. A jelölések, amelyek előre jelzik, hogyan strukturálódnak a leckék, inkább a tanárnak, mintsem a diáknak szólnak. A jelmagyarázat szerint az egyes egységeken belül található nyelvtani bemutatás és magyarázat, hallás utáni szövegértést fejlesztő feladatok, illetve az írott szöveg egyszerű meghallgatásra szánt hanganyaga, valamint pármunkában és kiscsoportban elvégzendő gyakorlatok. Ezek, valamint az egyéb, sokféle technikát előhívó gyakorlatok melletti részletes szöveges utasítások egyértelműen az oktató tanórai munkáját segítik. A kezdeményezés, hogy a könyv támogassa a tanárt az óratervezésben és a csoportszervezésben, mindenképpen üdvözlendő és követendő; az eddig megjelent magyar nyelvkönyvek többsége nem nyújt semmilyen efféle segítséget a tanárnak. Az is örömdetes tény, hogy itt végre foglalkoznak a hallás utáni értés fejlesztésével, hiszen a korábban megjelent magyar nyelvkönyvek többsége csupán mellékeli az olvasmányok és párbeszédhangos változatát, és teljes mértékben a tanárra bízta, mit kezd velük. A jelmagyarázat sze-

repe ugyanakkor első ránézésre nem teljesen világos. A tankönyv egynyelvűségéből következően azt várnánk, hogy a jelek az utasítások megértését hivatottak segíteni. Ennek azonban ellentmond egyrészt az a tény, hogy a jelölések mellett mindig ott szerepel a magyar nyelvű utasítás, másrészt pedig az, hogy a könyv nem alkalmaz külön jelölést az egyéb gyakorlatok instrukcióinak megértésére. Az olvasás utáni értést fejlesztő és a különböző írásban teljesítendő feladatok mellett csak magyar nyelvű utasítás áll, és tanári magyarázat szükségeltetik például a kitöltős, összekötős, fogalmazós, transzformációs stb. feladatok esetében is, így a jelmagyarázat nem képes áthidalni a közvetítő nyelv hiányát.

Magukat a leckéket nézve többnyire a hagyományosan leggyakoribbnak tartott, mindennapi témákkal találkozunk – sorrendben: ismerkedés, vásárlás, város, lakás, foglalkozások, tárgyak jellemzése, hogylét, szórakozás, napirend, idő, időjárás, utazás, nyaralás, szabadidő, sport, személyek jellemzése, étterem, közlekedés, család, öltözködés, betegség, történetek, mesék. E témák keretein belül a leggyakoribb beszédhelyzeteket és funkciókat találjuk: pl. megszólítás, bemutatkozás, engedélykérés, sajnálkozás, panasz, egyetértés, tetszés, akarat, szükségszerűség, dolgok azonosítása, jellemzése, események leírása, információkérés, meghívás, javaslat stb. Ezek, valamint a kapcsolódó nyelvtan többnyire kikövetkeztethetők a *lépések* címéből, ugyanakkor egy-egy lecke megnevezése annyira talányos, hogy tartalomjegyzék, illetve a lépések elején szereplő összefoglaló hiányában legfeljebb a nyelvtant tippelhetjük meg, de a témára vagy a felnőtt nyelvtanuló számára hasznos értékkel szolgáló (beszédhelyzetre vonatkozó) információt aligha nyerhetünk belőle (pl. *Hol él a hal? – A légy – A róka fűnyírója*). Összességében elmondható, hogy a címválasztás vagy a témát (*A boltban, A család*), vagy a beszédszándékot (*Hogy vagy? – Elmehtek moziba?*), vagy a nyelvtant (*Kivel lakik Zoli? – Hány óráig dolgozol?*) jelöli.

Az egyes lépések nem szerveződnek nagyobb egységekbe; mindegyikük egy-egy esetleg több egységen átívelő témán belül megjelenő szituációra, beszédhelyzetre, funkcióra és nyelvtani jelenségre épül. A könyv felépítése azt a Swan által „crossfertilization” névre keresztelt elvet követi (Medgyes Péter fordításában „keresztbeporzás”), amely szerint a fogalmi-funkcionális nyelvoktatás tananyagában a nyelvtani indexek és a funkcionális indexek úgy fonódnak össze, mintha egy létrát (a létrafokok nyelvtani jelenségek) egy szalaggal spirálisan (funkciók) körbevonnánk. A szituációk, a szókincs és a beszédhelyzetek a mindennapi közléscsere leggyakoribb elemeit foglalják magukba. A nyelvtani jelenségek sorrendisége logikus, tanításukban ténylegesen megvalósul a fokozatosság elve. Az 54 lépés során a névszói állítmányt tartalmazó, illetve jelen idejű létigés mondatoktól a múlt idejű események elbeszéléséig jut el a könyv. A funkcionalitás és a grammatika mindeközben kéz a kézben, egymást támogatva haladnak, funkció és forma egymásra talál, és a tanítás-tanulás folyamata világosan épül fel.

Az egységek hossza egytől nyolc oldalig terjed, azaz egy lépés általában egy negyvenöt perces tanóra anyagának felel meg. A leckék szerencsére nem egy kaptafára készültek, általánosságban mégis elmondható, hogy majdnem mindegyik tartalmaz egy bevezető jellegű feladatot (előkészítés), egy elolvasandó, megvitatandó szöveget, amely a lexikát, a grammatikát és a funkciót szemlélteti (bemutató), egy nyelvtani táblázatot (magyarázat), írásos nyelvtani gyakorló feladatokat (kötött szintű és szabadabb, a kreativitás felé mutató gyakorlás), hallás utáni szövegértést fejlesztő feladatot és szóbeli gyakorló feladatokat egyéni, páros és kiscsoportos munkaformában (alkalmazás). A leckék tehát logikusan épülnek fel, a kötöttől a kevésbé irányított gyakorlatok felé haladnak, és a készségfejlesztést tartják szem előtt (nyelvtani pontosság és folyamatosság; olvasás, hallás, beszéd, írás).

A szövegek jellegével kapcsolatban elmondható, hogy hosszuk és bonyolultsági fokuk a nyelvtudás fejlődésével párhuzamosan nő: amíg a kezdeti lépésekben 20–30 szavas, többnyire párbeszédes formában megírt egyszerű szövegekkel találkozunk, a könyv végén 150–200 szavas, morfológiailag és szintaktikailag jóval megterheltebb, többféle műfajú szöveget (dialógus, apróhirdetés, baráti levél, újságcikk, történet, mese) találunk. Otto Jespersen kritériumait felidézve elmondhatjuk, hogy a nyelvkönyv által szerepeltetett írások nagyrészt megfelelnek a „jó szöveg” kritériumainak: koherens, többnyire érdekes, személyesíthető, változatos, a szükségesre szorító, nyelvileg korrekt, a fokozatosság elvét betartó, nem agyongrammatizált, az élőnyelvhez közeli szövegekkel van dolgunk. Talán ajánlatos lett volna bevenni egy-két Magyarország kultúrájával foglalkozó szöveget is, és a *Hófehérke* helyett szerepeltetett volna egy magyar népmese.

Magyar tankönyvek esetében – a nyelv morfológiai megterheltsége és az indoeurópai nyelvektől eltérő szemlélete miatt – kulcsfontosságú szempont a nyelvtan tanításának mikéntje. A *Lépésenként magyarul* többnyire világosan, szemléletesen és logikusan mutatja be és hatékonyan gyakoroltatja a grammatikát, igeközpontú, és foglalkozik a magyar mondat szórendi nehézségeivel (nem ártana azonban abban a feladatban, ahol éppen a szórendet gyakoroltatja, kijavítani a következő hibát: „A piacon kolbászt vettek. – Nem igaz. Nem a piacon vettek kolbászt, hanem a húsboltban.”), habár például az igekötők aspektualizáló szerepének nem szán elég teret. Ugyanakkor nem fél a tömbök tanításától (pl. *Várj! – úszás*) és a nyelvtani anyag passzív megelőlegezésétől (-t, -val/-vel, -ba/-be). A nyelvkönyv kisebb eltérésektől eltekintve követi a ma már beváltak tekinthető sorrendiséget a nyelvtan tanításában, noha a kis lépések elve olykor elszakít egymástól olyan szorosan összetartozó elemeket, amelyeknek használatát egy időben igényli a kommunikációs szándék. Ilyen például a térhármasság ragjainak, a különböző ige-tövek jelen idejű ragozási paradigmáinak vagy az igekötő szórendi helyeinek széthúzott tanítása, aminek eredményeként a tanuló a már ismert lexikát az adott beszédszándék kifejezésére csak

korlátozott mértékben képes használni; nem nyílik lehetőség a szabad, kreatív alkalmazásra. Mivel a leckékben apránként kerülnek sorra a nyelvtani indexek, jó volna, ha a könyv végén szerepelne egy nyelvtani összefoglaló rész, noha egy-egy lecke összegző táblázatot ad az addig külön tanított, de addigra kiteljesedett rendszer amúgy összetartozó elemeiről. Szintén nem ártana egy lexikai összefoglaló szöveget vagy szótár formájában. Emellett – a természetes ismétlődésen kívül – ajánlatos volna összegző, ismétlő vagy ellenőrző fejezetek beiktatása.

Durst Péter *Lépésenként magyarul* című nyelvkönyve egészében újabb „lépés” a magyar tankönyvek fejlődésének útján: a tartalomjegyzék, valamint a nyelvtani és lexikai összefoglalók hiányától és a kevés országismereti adaléktól eltekintve alapos, jól átgondolt, rendszerezett munka, amely figyelembe veszi a mai nyelvtanulók kommunikációs igényeit, és az eddig megjelent magyar nyelvkönyvekhez képest óriási segítséget nyújt a tanárnak a tanóra előkészítésében és vezetésében. Jól célzott, könnyen személyesíthető szövegeivel és feladataival, a tanulást segítő nyelvtani gyakorlataival ugyanakkor diákbaráttnak is mondható, noha koncentrált, kemény munkát vár el a magyarul tanuló külföldiektől.

DÓLA MÓNKA